

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуті питання визначення ефективності інноваційної діяльності. Встановлено, що ефективність є складною категорією економічної науки та одним з основних показників діяльності суб'єктів господарювання. Визначена доцільність нормативної регламентації загальних показників (критеріїв) ефективності інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, ефективність, коефіцієнт інноваційної ефективності, суб'єкти інноваційної діяльності.

Постановка проблеми. Ефективність є складною категорією економічної науки та одним з основних показників діяльності суб'єктів господарювання. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності потребують розгляду нових аспектів оцінки стану інноваційної діяльності відповідно до системи критеріїв ефективності. Саме зазначені тенденції зумовлюють нову диспозицію господарюючих суб'єктів, змушуючи їх ефективно адаптувати свою інноваційну діяльність до відповідних показників (критеріїв) оцінювання.

Метою даного дослідження є правовий аналіз порядку визначення ефективності інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Слід визначити, що переважна більшість авторів приділяє основну увагу питанням оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності. Дослідженню процесу визначення ефективності інноваційної діяльності здебільшого присвячені праці вчених-економістів, таких як Й. Шумпетер, Ю. Яковець, А. Харин, П. Микитюк, В. Коюда, Л. Лисенко та ін. Проте, в наукових дослідженнях не існує єдиного підходу щодо системи здійснення оцінювання ефективності інноваційної діяльності та її складових.

Виклад основного матеріалу. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих,

безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Одним з ключових принципів вказаної політики є ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері [1].

Частина 1 статті 325 Господарського кодексу України визначає поняття інноваційної діяльності у сфері господарювання, як діяльності учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [2]. Водночас вказаним нормативно-правовим актом в статті 10 згадується про форми ефективного господарювання без надання визначення цього поняття.

Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р зазначає, що за даними Глобального індексу інновацій (Global Innovation Index), у 2018 році Україна посіла у рейтингу найвищу позицію за останні сім років – 43 місце, покращивши його з минулого року на сім позицій, а в попередньому році Україна піднялася на шість пунктів, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності – співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів [3]. Таким чином, вказана Стра-

тегія визначає поняття коефіцієнту інноваційної ефективності як співвідношення отриманого результату до інноваційних ресурсів, без розкриття змісту та складових цього терміну.

Вчені-економісти визначають коефіцієнт результативності інноваційної діяльності через добуток показників результативності: інноваційної діяльності на стадії проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР); інноваційної діяльності на стадії впровадження інновацій; інноваційної діяльності підприємства з погляду тривалості процесу розроблення й запровадження інновацій [4].

При цьому, більшість науковців–економістів при аналізі питань оцінювання інноваційної діяльності розмежовують поняття «ефект» та «ефективність» інноваційної діяльності. У загальному розумінні ефект (від лат. effectus – «виконання, дія») – це результат, досягнутий від будь-якого заходу [5].

Ефект в інноваційній діяльності – це кінцевий результат впроваджувальної діяльності в одному з економічних вимірах – матеріальному або грошовому, який може бути виражений через підвищення якості продукції; скорочення часу виробництва та обігу; вивільнення ресурсів тощо [6, с. 42].

На думку П. Микитюк ефективність інноваційної діяльності визначається її конкретно спроможністю створювати інновації, які зберігають відповідну кількість праці, часу, матеріально-технічних ресурсів, коштів у розрахунку на одиницю всіх необхідних і передбачених корисних ефектів продуктів, послуг, технічних систем або дають змогу збільшувати виробництво знарядь праці, предметів споживання, які створюють комфортні умови життя людей, нові правила соціальних відносин [7].

В. Коюда, Л. Лисенко вважають ефективність інноваційної діяльності підприємства як її характеристику, що відображає результативність та розкриває міру повноти й якості досягнення поставлених цілей за допомогою системи показників за виділеними складовими ефективності інноваційної діяльності, що дозволить сформулювати методику її оцінки, яка б враховувала всі виділені складові та розробляти заходи щодо вдосконалення інноваційної діяльності на підприємстві [8].

Л. А. Лисенко запропоновано виділяти такі складові ефективності інноваційної діяльності: науково-технологічну, економічну, соціальну, екологічну, ресурсну, фінансову, етнічно-культурну, маркетингову та регіональну (науково-технологічна складова пропонується як більш ємна за науково-технічну, вона має забезпечити врахування наукових, технічних і технологічних аспектів інноваційної діяльності підприємства) [9, с. 98].

Узагальнення критеріїв та систематизація відповідних показників оцінки ефективності інноваційної діяльності, дозволяє виділити наступні [10, с. 152–153]:

1. Критерій економічної ефективності, основними показниками якого є прибуток від ліцензійної діяльності; прибуток від впровадження винаходів (ноу-хау); підвищення ефективності використання ресурсів; прискорення оборотності обігових коштів тощо.

2. Критерій науково-технічної ефективності, основними показниками якого є наявність співробітників з науковим ступенем; частка науково-дослідних та експериментальних лабораторій; наявність зареєстрованих належним чином об'єктів права інтелектуальної власності; обсяг науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; обсяг робіт з розвитку, модернізації та реконструкції науково-технологічної та дослідно-промислової бази; обсяг реалізованої інноваційної продукції.

3. Критерій соціальної ефективності, основними показниками якого є рівень впливу реалізації проекту на рівень зайнятості населення (частка створених нових робочих місць); зростання рівня оплати праці робітників; динаміка кількості робочих місць; рівень кваліфікації робітників.

4. Критерій екологічної ефективності, основними показниками якого є вплив виробничих процесів, задіяних у реалізації проекту, на навколишнє природне середовище; дотримання вимог відповідних норм, установлених чинним законодавством; екологічність виробничих товарів тощо.

5. Критерій новизни, основні показники: тривалість життєвого циклу інновацій; наявність принципово нових товарів; відношення витрат на НДДКР до обсягу продажів, чи відношення кількості робітників, зайнятих в НДДКР, до загальної кількості працюючих; обсяг витрат на оплату праці, послуг суб'єктів інноваційної інфраструктури щодо маркетингу, реклами, підготовки кадрів; частка прибутку, спрямована на НДДКР.

На наш погляд, можливим також є додання до вказаного узагальненого переліку інших критеріїв, зокрема, критерію, який відображає рівень комерціалізації результатів інноваційної діяльності (основні показники: запровадження комерційного використання результатів науково-технічної діяльності; рівень комерціалізації інноваційних проектів, комерціалізація та пошук шляхів перетворення наукового потенціалу в ресурс для забезпечення конкурентоспроможності; рівень конкурентоспроможності товару (послуг), обсяг інвестиційного попиту; рівень прибутковості з урахуванням можливих ризиків тощо).

Розглядаючи питання порядку визначення ефективності інноваційної діяльності, треба підкреслити, що згідно із ст. 11 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII (в редакції від 18.04.2021 р.) засобом встановлення рівню ефективності діяльності наукових установ (які є суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності та беруть участь у здійсненні інноваційної діяльності) є їх державна атестація. Під час проведення державної атестації наукових установ здійснюється їх оцінювання за наступними напрямками: забезпеченість науковими і науково-технічними кадрами; стан матеріально-технічної бази; якість наукової і науково-технічної діяльності; відповідність наукової і науково-технічної діяльності завданням наукової установи. При чому якість наукової і науково-технічної діяльності визначається на основі експертної оцінки з використанням наукометричних та інших показників, що використовуються в міжнародній системі експертизи [11].

Порядок проведення державної атестації наукових установ, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 540 (в редакції від 24.04.2018 р.) визначає механізм проведення державної атестації наукової установи з метою визначення ефективності її діяльності. Тобто, предметом державної атестації є визначення рівня ефективності діяльності наукової установи. Оцінювання ефективності діяльності наукової установи здійснюється на підставі поданих нею інформаційних матеріалів, які повинні містити відомості про: 1) наукових працівників; 2) підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників; 3) організацію та рівень досліджень за певним науковим, науково-технічним напрямом; 4) основні результати наукової і науково-технічної діяльності; 5) міжнародне науково-технічне співробітництво; 6) матеріально-технічну та дослідно-експериментальну базу досліджень, наявність та ефективність використання сучасного високотехнологічного наукового обладнання, унікальні наукові об'єкти, в тому числі ті, що становлять національне надбання; 7) практичну цінність результатів діяльності для держави; 8) фінансово-економічну діяльність [12].

Основними аспектами (сферами) оцінювання ефективності діяльності згідно положень частини 2 розділу II Методики оцінювання ефективності наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності наукової установи, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 17.09.2018 р. № 1008, є: моніторинг правильності визначення класифікаційної оцінки установи; діяльність установи протягом трьох попередніх років; стратегія розвитку Установи та перспективних напрямів наукової і науково-технічної діяльності на п'ять наступних років; науковий, науково-технічний та інноваційний потенціал установи; кадровий потенціал; стан матеріально-технічної бази; публікаційна активність; міжнародна інтеграція установи; ефективність використання фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів за визначеним науковим напрямом установи [13].

Висновки. У сучасних умовах інноваційного розвитку економіки успішне функціонування суб'єктів інноваційної діяльності безпосередньо залежить від рівня їх інноваційної активності. Правове забезпечення інноваційної діяльності повинно бути спрямоване на створення дієвої нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання державою інноваційних процесів. Стимулювання інноваційної діяльності обумовлює рівень її ефективності та результативності. З огляду на викладене вище, уявляється доцільним нормативна регламентація загальних показників (критеріїв) та створення науково-обґрунтованої системи визначення ефективності інноваційної діяльності при аспектно-орієнтованому напрямі стосовно порядку визначення ефективності діяльності наукових установ.

Крім того, різноманітність методів оцінки ефективності інноваційної діяльності свідчить про складність і економічну спрямованість цього питання, що викликає необхідність подальших досліджень правового забезпечення механізму оцінки ефективності інноваційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.
4. Товт Т. Й. Методичні підходи до визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*: збірник науково-технічних праць. Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. Вип. 20.11. С. 240–249.

5. Череп А. В. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_26.
6. Донець О. В. Зміст економічних категорій «ефект» та «ефективність» інноваційної діяльності. *Технологический аудит и резервы производства*. 2013. № 5/3(13). С. 42–44.
7. Микитюк П. П. Аналіз впливу інвестицій та інновацій на ефективність господарської діяльності підприємства. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 295 с.
8. Коюда В. О. Інноваційна діяльність підприємства та оцінка її ефективності: монографія. Х.: ФОП Павленко О.Г. ІНЖЕК, 2010. 224 с.
9. Лисенко Л. А. Підхід до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства. *Научно-технический сборник*. № 78. С. 94–100. URL: http://eprints.kname.edu.ua/561/1/94-100_%D0%9B%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf.
10. Чорна М. В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: монографія. Харків : ХДУХТ, 2012. 210 с.
11. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
12. Порядок проведення державної атестації наукових установ: постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text>.
13. Методика оцінювання ефективності наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності наукової установи: наказ Міністерства освіти і науки України від 17.09.2018 р. № 1008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#n19>.

REFERENCES

1. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 r. № 40-IV. (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian].
2. Hospodarskyi Kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. (2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
3. Stratehiia rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. № 526-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Tovt T. Y. (2010). Metodychni pidkhody do vyznachennia pokaznykiv efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv v Ukraini. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy: zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine: a collection of scientific and technical works*. Lviv: RVV NLTU Ukrainy. Issue. 20.11, 240–249 [in Ukrainian].
5. Cherep A. V. (2013). Efektyvnist yak ekonomichna katehoriia. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 1*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_26 [in Ukrainian].
6. Donets O. V. (2013). Zmist ekonomichnykh katehorii «efekt» ta «efektyvnist» innovatsiinoi diialnosti. *Tekhnologicheskiiy audit i rezervy proizvodstva – Technological audit and production reserves, 5/3(13)*, 42–44 [in Ukrainian].
7. Mykytiuk P. P. (2007). Analiz vplyvu investytsii ta innovatsii na efektyvnist hospodarskoi diialnosti pidpriemstva. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
8. Koiuda V. O. (2010). Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta otsinka yii efektyvnosti: monohrafiia. Kh.: FOP Pavlenko O.H. INZhEK [in Ukrainian].
9. Lysenko L. A. Pidkhid do otsinky efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidpriemstva. *Nauchno-tekhnycheskyi sbornyk – Scientific and technical collection, 78*, 94–100. URL: http://eprints.kname.edu.ua/561/1/94100_%D0%9B%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf [in Ukrainian].
10. Chorna M. V. (2012) Otsinka efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv. Kharkiv : KhDUKhT [in Ukrainian].
11. Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 r. № 848-VIII. (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
12. Poriadok provedennia derzhavnoi atestatsii naukovykh ustanov: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.07.2017 r. № 540. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
13. Metodyka otsiniuvannia efektyvnosti naukovoї, naukovo-tekhnichnoi ta innovatsiinoi diialnosti naukovoї ustanovy: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 17.09.2018 r. № 1008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#n19> [in Ukrainian].

ПОДРЕЗ-РЯПОЛОВА ИРИНА

научный сотрудник НИИ правового обеспечения инновационного развития НАПрН Украины

ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены вопросы определения эффективности инновационной деятельности. Установлено, что эффективность является сложной категорией экономической науки и одним из основных показателей деятельности субъектов хозяйствования. Определена целесообразность нормативной регламентации общих показателей (критериев) эффективности инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная политика, эффективность, коэффициент инновационной эффективности, субъекты инновационной деятельности.

PODREZ-RIAPOLOVA IRYNA

researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine

FEATURES OF DETERMINING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITIES

Problem setting. Efficiency is a complex category of economics and one of the main indicators of business entities. Current trends in the development of innovation require consideration of new aspects of assessing the state of innovation in accordance with the system of performance criteria.

The purpose of this article is a legal analysis of the procedure for determining the effectiveness of innovation.

Analysis of recent researches and publications. The study of the process of determining the effectiveness of innovation is mostly devoted to the works of economists, such as J. Schumpeter, Y. Yakovets, A. Kharin, P. Mykytyuk, V. Koyuda, L. Lysenko and others. However, there is no single approach in research to the system of evaluating the effectiveness of innovation and its components.

Article's main body. One of the key principles of this policy is the effective use of market mechanisms to promote innovation, support for entrepreneurship in research and production. The strategy for the development of innovation for the period up to 2030 defines the concept of the coefficient of innovation efficiency as the ratio of the result to innovation resources, without disclosing the content and components of this term. Most economists in analyzing the evaluation of innovation distinguish between the concepts of “effect” and “effectiveness” of innovation. Generalization of criteria and systematization of the corresponding indicators of an estimation of efficiency of innovative activity, allows to allocate the following:

1. Criterion of economic efficiency.
2. Criterion of scientific and technical efficiency.
3. Criterion of social efficiency.
4. Criterion of ecological efficiency.
5. Criterion of novelty.

In our opinion, it is also possible to add to this generalized list of other criteria, in particular, a criterion that reflects the level of commercialization of innovation results (main indicators: introduction of commercial use of scientific and technical results; level of commercialization of innovation projects). potential in the resource to ensure competitiveness, the level of competitiveness of goods (services), the volume of investment demand, the level of profitability, taking into account possible risks etc.).

Conclusions and prospects for the development. Legal support of innovation should be aimed at creating an effective regulatory framework and economic mechanisms to support and stimulate the state of innovation processes. Stimulation of innovative activity determines the level of its efficiency and effectiveness. In view of the above, it seems appropriate to regulate general indicators (criteria) and create a scientifically sound system for determining the effectiveness of innovation in an aspect-oriented direction in relation to determining the effectiveness of scientific institutions.

Keywords: innovation activity, innovation policy, efficiency, innovation efficiency coefficient, subjects of innovation activity.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Подрез-Ряполова І. В. Особливості визначення ефективності інноваційної діяльності. *Право та інновації*. 2021. № 2 (34). С. 18–22.